

LJUBAV I RAD

KONCEPT okruglog stola koji organizujemo ovog petka u okviru serije RADNICI I POLITIKA, nastao je iz diskusije u kojoj su učestvovalo vizuelna umetnica Mirela Sallarès, istoričarka umetnosti Helena Braunštajn i članovi Učitelja neznanice.

Na kontekst u kom čemo u petak razgovarati o ljubavi i radu, pažnju skreće naše sećanje na Miljenko Deretu i osvrт Ivana Ristića na probleme rada u privatnim vojskama u Srbiji.

Učitelj neznanica i njegovi komiteti

za samoobrazovanje Rit Rit ritušvena pitanja

uciteljneznalica.org

Serija okruglih stolova

RADNICI I POLITIKA XI sesija

Petak 7. oktobar 2014. godine u 18:00 h
Učitelj neznanica i njegovi komiteti
Resavska 21, stan br. 5, Beograd

Učitelj neznanica i njegovi komiteti vas poziva na jedanaesti u seriji okruglih stolova Radnici i politike. Ovaj okrugli sto pripremamo u saradnji sa projektom „Kao malo vode na dlanu“, na kom rade vizuelni umetnici Mirela Sallarès i istoričarka umetnosti Helena Braunštajn. Tema okruglog stola je:

LJUBAV I RAD

Wi organizacija novih modela zajednice i njenog otpora je danas ključno pitanje. Da bi se moglo učicati na izgradnju društva i stvariti nova kreativna i proizvodna društvena tkiva, pored razvijanja strategija i organizacionih praksi otpora i akcije, nikada ne smemo prestati da pričamo o ljubavi i da je stavljamo u pokret. To znači, ne podrazumevati afektivno kao nešto što „pripada“ privatnom prostoru, proterujući ga iz javne rasprave. Štavise, ta podela na javni i privatni prostor je ideološki konstrukt koji ograničava ljubav na privatnu sferu, kao da se radi o nekom njenom „prirodnom“ okruženju. Tačno je da u poslednje vreme postoje rastuća interesovanja za ovu temu, ali još uvek dominira znatna skepticizam po tom pitanju i mislimo da po nekad, govoriti o ljubavi može da bude jedan poprilično subverzivni čin. Zajednica podrazumeva proizvodnju radnih, političkih i iznad svega, emocionalnih veza, koje se konstantno prepliću, šire i množe i izvan granica zajednice.

U tom smislu, predlažemo jedno pojmovno povezivanje koje može izgledati prilično neočekivano. Predlažemo razmišljanje o vezama koje se mogu uspostaviti između pojmljova ljubav i rad.

Naj cilj je sledeći: uzeti u obzir različite dimenzije rada ukazujući na njihov odnos sa drugim aspektima ljudskog; istraživati raznolikost lica ljubavi otkrivajući njene proizvodne snage; a sve to zajedno u kontekstu današnjeg kapitalističkog društva koje trguje, troši i banalizuje ova dva koncepta i eksplorativne njihovu energiju. To znači, ljubav kao potrošački proizvod; rad ili radnik kao roba. Za oba koncepta su veoma suženi životni prostori delovanja, zahvaljujući širenju kapitalističkog tržišnog prostora.

Prva tačka udruženja u binomu koji smo uspostavili – ljubav, rad – je izgradnja odnosa. Odnosi se ne uspostavljaju samo u unutrašnjosti nekog nacionalnog, porodičnog ili verskog identiteta, nego, oni zahtevaju aperturu koja omogućava povezivanje sa različitim, koje je u isto vreme uvek i izazovan. Zato društveni odnosi nisu lišeni protivrečnosti i paradoxalnosti, ne stvaraju bezbedna mesta, koja se mogu prevesti u komercijalno isplative formule. Druga tačka je: ljubav i rad proizvode znanje koje najčešće nije dovoljno vrednovano, jer mnogi nivoi njihovih rezultata ne mogu se pojmeti kao materijalni proizvodi. I konačno, treći deo koji predlažemo je razmotriti kako ova dva koncepta mogu da preispitaju i ospore oblike imovine u kapitalističkom društvu.

Prek stvaranja veza i znanja, ljubav i rad su kreativne energije i glavni pokretači individualne i kolektivne transformacije.

Da li još uvek možemo uspostaviti radne i ljubavne odnose izvan okvira kapitalističkog funkcionalizma? Uzimajući u obzir sve naše društvene različnosti, kakvu vrstu borbe možemo konstruisati protiv radne i emocionalne eksplorativacije?

***

Kao što smo rekli, ljubav i rad učestvuju u stvaraju značajnih društvenih veza. Odnos naglašava među-prostor koji nastaje u interakciji između mene i nekog drugog (drugacijeg); ne uspostavlja se izmedu istog sa istim, ne dešava se samo u unutrašnjosti nekog nacionalnog ili porodičnog identiteta. Odnos zahteva otvorenost prema različitosti i njeno prihvatanje kao sposobnost transformacije (identiteta, stabilnosti, realnosti), jer neko drugi nije tu da ispunjava prazninu ili da bude moj druz, nego je on taj koji me preispituje, promišlja i opire se. U ovom međusobnom ispitivanju i otporu, identitet nikada ne prestaje da se razgraničava i tačno ta poroznost subjekta i njegov odnos sa drugim (drugacijem), je glavni pokretač individualnog i kolektivnog preobičavanja stvarnosti.

Ali odnos, kao što je sugerisano, čine razni aspekti. Od svih njih, hoćemo da istaknemo samo dva – koji su možda najviše diskreditovani – sa ciljem razmatranja njihovih pozitivnih znakova: zavisnost i ranjivost pojedinca.

Kako se može preispitati i vrednovati pojmom zavisnost kao nešto što proizvodi zajedničko dobro? Kome se svidja da kaže/prizna da zavisi od drugih? Iako izgleda kontradiktorno, kako se mogu

izgraditi novi načini odnosa koji prepoznavaju tu zavisnost, razumevajući je kao mogućnost zajedničke emancipacije?

Rad je socijalna kategorija u kojoj se izgraduju veze koje manifestuju trostruku zavisnost radnika: u odnosu na materijalnu stvarnost koju transformišu, u ograničenjima tela koje obavljaju akcije, i u odnosu na druge koji su uključeni u isti proizvodni proces. Donekle, ta višestruka zavisnost se može shvatiti kao pozitivan znak koji obogaćuje proces rada. Međutim, tačno u njoj se iznudrjuje ranjivost koja otvara mogućnost za eksplorativaciju. Konkretno, mislimo na kapitalističke odnose u kojima, na primer, poslodavac poseduje određena prava u vezi sa zaposlenima. Ili jedan drugi manje očigledan primer, ali ne zbog toga, manje ozbiljan: radnik, pored nasledenog manuelnog, intelektualnog i operativnog znanja, u samom procesu elabracije proizvoda, u iskustvu svog tela sa materijalnom stvarnošću koju transformišu, generiše znanje koje doprinosi poboljšanju tehnika i procedura koje se prenose i razmenjuju unutar zajednice rada. Ovo zajedničko dobro – znanje stečeno iskustvom rada – je usurpisano i eksplorisano od strane kapitalističkog sistema proizvodnje u sopstvenu korist, bez naknade za radnike.

Pomoću ovog pokušavamo da proširimo i diverzifikujemo ustaljenu tvrdnju da manuelni ili fizički rad ne stvaraju znanje, i da su razlog porobljavanja i otudnjenja coveka. Nепrekidno ponavljanje istih akcija u fabriči, jeste jedan od razloga otuđenja (zbog nepovezanosti sa celokupnim procesom proizvodnje, čovek kao još jedan element mašine, radnik kao roba), ali takođe je izvor znanja, koje obično nije vrednovano i nagrađeno na odgovarajući način. U tom smislu, smatramo da čovek ne treba da se oslobodi rada da bi se rešila sva ova pitanja; nego treba osloboditi rad od šeme, mreža i sistema koji ga čine ranjivim i podložnim eksploraciji i obezvređivanju.

Oni koji rade znaju da briju o materijalnoj stvarnosti i empatični su prema njoj, povezuju se sa svojim telom i sa drugima, generišu znanje. Štavise, rad se uči u zajednici. U tom smislu, definicija rade ne trebalo da se fokusira samo na njegov ishod, na njegov proizvod, nego mora proistjeći iz značenja njegovog procesa i odnosa, akcija i afekcija koji ga čine.

Da bi se moglo prevesti u društvo kapitala, da li nam samo služi rad plaćen novcem, ili takođe i onaj koji učestvuje u individualnom i kolektivnom transformisanju stvarnosti? Koliko su važni za opstanak solidarni i emocionalni rad?

Smatramo da u procesu konstrukcije ljubavnog odnosa, takođe nastaju određena znanja koja najčešće nazivamo subjektivnim; to je upoznavanje samog sebe i onog drugog. Štavise, ljubav ne podrazumeva samo emocije koje ne pružaju nikakve podatke racionalnom ili objektivnom razmišljanju. Ljubav je takođe misao. Da li možemo prepoznati znanje koje proizvodi iz fizičkog i emocionalnog rada? Ta saznanja nisu izražajljiva i uprosko tome, su eksplorativna. Na primer, preko agencija za spajanje parova ili priročnika samopomoći, ili pak izmobilisano od strane industrije spektakla koja proizvodi melodrame koje šematizuju i čine plitkim naše veze. Madam se kaže da se ljubav desa sama po sebi i da nema ništa više sa tim da se radi, znamo da nije tako. Znamo da ima mnogo više načina da se o njoj razmišlja i da se ona doživljava. Znamo da ljubav takođe treba da se „radi“. Ljubav se praktikuje brigom i pažnjom prema drugima, a ta briga često nije prepoznata kao nešto produktivno ili nešto „radno“, mada je od sužinskog značaja.

Rad i ljubav, opet naglašavamo, pripadaju sferi kreativnih energija koje transformišu: rad utiče na transformaciju materijalne stvarnosti, ljubav na emocionalnu stvarnost, a obe te stvarnosti se prepliću i dopunjavaju u svakom trenutku. U današnjem tehnokratskom društvu, emocionalni rad ili rad u vidu brige i pažnje prema drugima (bolesnici, starje osobe, deca, prijatelji) koji ne može biti zamjenjen mašinama, najčešće se ne može pojmeti u smislu proizvoda, robe ili predmeta uobičajenih transakcija tržišta. Aktuelna vlast nastoji da kontroliše i upotrebi ove produktivne energije u vlastitu korist. Zato insistira u ograničavanju ljubavi na sferu porodice (i znamo da ljubav u mnogome prevaziđa taj porodični okvir) ili trguje nekim trivijalnim aspektima ljubavi da bi smanjila njenu moć, da bi je domestifikovala i učinila je inoperativnom.

Ta činjenica nas dovodi do pitanja: zar ne bi bio jedan od hitnih zadataka preispitati i vrednovati više emocionalni rad u okviru postojećeg takozvanog „društva blagostanja“, koje pod izgovorom da radi i stvara za dobrobit čovečanstva, postaje sve više nehumano?

***

Nastavljajući u istom pravcu, i prodirući još više u problematiku, možemo reći da ljubav i rad kontaktiraju na sličan način sa pitanjem vlasništva. Odavno nam odjekuje pitanje o tome da li možemo voleti nekoga ili nešto ako ga ne posedujemo. Da se ljubav odupire ovoj kapitalističkoj logici uspostavljanja odnosa, podešaća nas Lakanova (Lakan) tvrdnja: ljubav je dati ono što nemaš nekome kome to ne treba. Ili kako kaže Nancy: ljubav je ispunjavanje praznina. Znači, ljubav deluje paradoksalno: nema izražunatu transakciju i ne postoji mogućnost simetrične razmene, jer se ne razmenjuju vlasništva. Moglo bi se reći, dajem samog sebe, ali ja isto ne posedujem u potpunosti samog sebe. To je kratak spoj

Imenovati TO ratom

In memoriam
MILJENKO DERETA
(1950–2014)

NAŠI saradnici i mi pamtićemo Miljenka Deretu po podršci i intelektualnom doprinisu diskusijama organizovanim na projektu Imenovati TO ratom. U okviru ovog projekta smo krajem 2012. godine uredili intervju sa Miljenkom o politikama devedesetih godina. Na naše pitanje zbog čega antiratne opozicione stranke nisu podržale Miloševića dok je troepe napade nacionalističke opozicije zbog potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma, Miljenko Dereta je odgovorio da je „tu bilo jako malo politike, a jako mnogo lažnog moralisanja (...) Za mene je presudno bilo to suočavanje sa činjenicom da su u politici ljudi koji se ne bave politikom. To me je porazilo na neki način, zato što su to ljudi koji nisu razumevali da politika jeste jedan put od tačke A do tačke B, ali da on ne može biti pre svega rukovođen najstrožim mogućim moralnim normama i apsolutnim nepristanjem na bilo kakav kompromis, privremeni, trajniji, na bilo kakav razgovor sa nekim ko nije istomišljen. Pa ako si reka: Možda sada Milošević malo drugačije misli, onda to znači da ne priznaje genocid u Srebrenici. Ta doza moralisanja je meni potpuno strana. I to se danas vidi. Vidi se još uvek u odnosima nekih aktera iz tog vremena i nerazumevanja političke situacije u svoj njenoj najblaže rečeno složenosti.“ Odlastom Miljenka Dereta izgubili smo redak glas trezvenosti u politici u Srbiji. Učitelj neznanica i njegovi komiteti.

FARAONI I ROBOVI

IAKO je prošlo skoro godinu dana od usvajanja dugo očekivanog Zakona o privatnom obezbedenju, njegova primena se još uvek čeka. Članom 85. ovog zakona predviđeno je da će se propisi za izvršavanje ovog zakona doneti u roku od šest meseci od dana stupanja zakona na snagu, ali nikakvi podzakonski akti do danas nisu doneti, pa ni sam zakon kao da nije ni donet.

Položaj zaposlenih u privatnim firmama za obezbedenje i dalje je katastrofalan kao što je i bio proteklih decenija. Rade bez ugovora o radu i bez zaštite koju propisuje Zakon o radu Republike Srbije – ne poštuje se minimalna cena rada od 115 dinara koju je usvojila Vlada Srbije u aprilu 2012. godine, ne plaćaju se prekovremeni sati, noćni rad, rad nedeljom i praznikom, bez regresa, bez plaćenih trošaka prevoza, bez toplog obroka, godišnje odmora (minimum dvadeset radnih dana), bolovanje je misaona imenica... Lično sam bio svakodan koji se prepreke postavljuju kod formiranja sindikata u agencijama za obezbedenje. Lakše je dobiti Nobelovu nagradu za mir nego formirati sindikat u bilo kojoj privatnoj firmi u Srbiji danas, a naročito u privatnoj firmi koja se bavi poslovima obezbedenja. Deo radnika obezbedenja jesu ljudi koji su ostali bez posla u privatizovanim firmama i ne biraju posao, ili mladi penzioneri koji na ovaj način dopunjaju kućni budžet, ali neregulisanje ove oblasti nije samo socijalni problem radnika obezbedenja. Istina je surova i treba je reći ma koliko to bilo teško.

Dvostruki problem

Priprivatni sektor obezbedenosti u Srbiji postoji od početka devedesetih godina, i već više od dve decenije se razvija bez ikakve regulacije. Pokušaji da se uredi ovaj sektor traju od 2001. godine od Vlade Zorana Đinđića i mandata Dušana Mihajlovića kao ministra policije. Pokušaji su urođili plodom tek novembra 2013. godine, kada je Narodna skupština na predlog MUP-a i Vlade Srbije usvojila Zakon o privatnom obezbedenju. U tom periodu predefinovalo je tri načraza zakona kojima je trebalo da se reguliše oblast privatnog fizičko-tehničkog obezbedenja.

Neupućeni u ovu problematiku zapitaće se zašto je bilo potrebno više od dvanaest godina da se usvoji Zakon o privatnom obezbedenju? Odgovor leži u jakom lobiju interesnih grupa koji to opstruše. Ovo je vrlo važan sektor, jer u detektivskim i u agencijama za obezbedenje, a mnogi se bave paralelnim i jednim i drugim poslom, postoji oko 3.000 ovakvih firmi, registrovano je 47.000 komada oružja. Prema proceni MUP-a Srbije vrednost tržišta usluga privatnog obezbedenja je 2008. godine iznosila oko 150 miliona evra. Međutim, samo 25% radnika u ovom profitabilnom sektoru je angažovano po zakonu, a ostali – na crno! Ovakvu situaciju poslodavci hoće da zadrže zbog svog profita, ali se time ne krši samo Zakon o radu, nego se i sprečava primena Zakona o privatnom obezbedenju, koji propisuje da svaki radnik u obezbedenju dobije licencu za rad od MUP-a. To znači da niko u ovoj zemlji već više od dve decenije ne kontroliše koji i kakvi ljudi su pripadnici treće po snazi oružane sile u Srbiji, posle Vojiske Srbije i MUP-a. Nije ni čudo što, prema istraživanju MUP-a, samo 25% gradana Srbije ima poverenje u sektor privatnog obezbedenja, a 44% smatra da svojim radom više doprinose nebezbednosti grada. Ovakvi podaci su bili jedan od razloga da se donese zakon o privatnog obezbedenju, koji je godinu dana nakon donošenja i dalje mrtvo slovo na papiru.

Ivan Ristić, radnik obezbedenja

donator:

FONDACIJA ZA OTVORENO DRUŠTVO • OPEN SOCIETY FOUNDATION

partneri:

Izdavač:
Učitelj neznanica i njegovi komiteti

Urednik:
Ivan Zlatić

Dizajn i prelom:
Matija Medenica

Savez za radničko društvo